

ศึกษาวิเคราะห์การใช้หลักทศพิธราชธรรม
ในการปกครองคณะสงฆ์ของ
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
An Analytical Study of Application on the Ten Rules of
Sangha's Governing of Somdej Phra Nyanasangvara
Sangharaja Sakalamahasanghaporinayaka

พระศกพงศ์ สุทสฺสโน (ยศประสิทธิ์)
สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาหลักทศพิธราชธรรมและการปกครองคณะสงฆ์ 2) เพื่อศึกษาการใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ของการใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Structured Interview) โดยมีวิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร คือ หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูล การประมวลผล และการสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า

1) หลักทศพิธราชธรรมและการปกครองคณะสงฆ์ ทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมในการปกครองที่เหมาะสมสำหรับผู้ผู้นำหรือผู้บริหารในทุกๆ ระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ

หน่วยงาน องค์กร ประเทศ และระดับโลก รวมถึงการปกครองคณะสงฆ์ ไม่เฉพาะผู้นำเท่านั้นแต่สามารถนำมาใช้ได้กับทุกๆ คน ซึ่งมีอยู่ 10 ประการด้วยกัน คือ ทาน หมายถึง การให้สิ่งของแก่ผู้อื่น ศีล หมายถึง ความประพฤติดีงามเสมอต้นเสมอปลาย บริจาคะ หมายถึง ความเสียสละ อาชวะ หมายถึง ความซื่อตรง มัททวะ หมายถึง ความอ่อนโยน ตปะ หมายถึง ความเพียรพยายามแผดเผากิเลส อักโกธะ หมายถึง ความไม่โกรธเคือง อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียน ชันติ หมายถึง ความอดทน เข้มแข็ง อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่คลาดจากธรรม

2) การใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงให้ทานทั้งที่เป็นวัตถุทาน ธรรมทาน และอภัยทาน พระองค์ทรงเป็นผู้ทรงศีล ทรงธรรมอย่างเคร่งครัด มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ทรงเป็นผู้ซื่อตรงต่อหน้าที่ และซื่อสัตย์ต่อพุทธบริษัททั้งหลาย ด้วยพระเมตตาจิตของพระองค์ท่าน ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ในการทรงงานพระศาสนา และเผยแผ่ธรรมะเป็นทานในทุกที่ทุกโอกาสด้วยความขยันและอดทน ทรงเสด็จโปรด

เยี่ยมเยียนพุทธบริษัททุกหมู่เหล่า ทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ทั้งในประเทศและในต่างประเทศ รวมถึงวัดวาอารามต่างๆ และสถานสงเคราะห์ ทรงให้ความช่วยเหลือดูแล บูรณะก่อสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นพุทธสถาน วัด โรงเรียน โรงพยาบาล และสถานสงเคราะห์

2) คุณค่าและประโยชน์ของการใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พบว่า 1) ทาน พุทธบริษัททั้งหลายมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ได้รับการช่วยเหลือในด้านต่างๆ และช่วยทำนุบำรุงวัดวาอารามในพระพุทธศาสนาทั่วโลก ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนให้กับพุทธบริษัททุกหมู่เหล่า ช่วยจรรโลงวัดและพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงเจริญรุ่งเรือง 2) ศีล พระภิกษุ สามเณรได้แบบอย่าง และมีความตั้งใจรักษาศีลอย่างเคร่งครัดได้รับความศรัทธาจากพุทธศาสนิกชน และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ทำให้ง่ายต่อการบริหารปกครองคณะสงฆ์ 3) ปริจจาคะ พระภิกษุ สามเณรมีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายขึ้น เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันในสังคมด้วยดี ทำให้กิจการงานต่างๆ ของทางคณะสงฆ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี สร้างความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงให้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา 4) อาชชวะ เกิดความเลื่อมใสศรัทธาได้รับความไว้วางใจเชื่อถือจากพุทธบริษัท 4 ทุกหมู่เหล่าได้รับความเสมอภาค เทียงธรรม ยุติธรรมให้เกิดขึ้นในคณะสงฆ์และสังคม ส่งผลให้การบริหารปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม 5) มัททวะ ทำให้เป็นที่รักและเคารพศรัทธาของพุทธบริษัททุกหมู่เหล่า สร้างความสามัคคีและความเสมอภาคเท่าเทียมกันให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์และสังคม คณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม เกิดความ

มั่นคงของพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน 6) ตปะ ทำให้กิจการงานต่างๆ ของคณะสงฆ์ย่อมประสบผลสำเร็จ มีประสิทธิภาพสูง พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง มั่นคงและยั่งยืน 7) อักโกธะ ทำให้เกิดความยุติธรรมขึ้นในสังคม การบริหารปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม มีความสงบสุขและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ทุกๆ นิกายและทุกๆ ศาสนา 8) อวิหิงสา ทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่สงฆ์ พุทธบริษัททั้งหลายอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน การบริหารปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม 9) ขันติ ทำให้กิจการงานต่างๆ และแก้ไขปัญหาของคณะสงฆ์บรรลุผลสำเร็จไปได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพ เกิดความเคารพยำเกรง เลื่อมใสศรัทธาในตัวผู้นำ จึงง่ายต่อการปกครองบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ 10) อวิโรธนะ สร้างความเคารพศรัทธา และความยำเกรงให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ ย่อมได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี การบริหารปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม เกิดความยุติธรรมขึ้นในสังคม คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ร่มเย็น

ABSTRACT

The objectives of this thesis were as follows: 1) To study the Ten Rules of Sangha's Governing and the Sanghara governing system 2) To study the use of the ten rules of Sangha's Governing of Somdej Phra Nyanasangvara Sangharaja Sakalamahasanghapharinayaka 3) To analyze the value and benefits of using the ten rules of Sangha's Governing of Somdej Phra Nyanasangvara Sangharaja Sakalamaha- sanghapharinayaka.

This thesis is a qualitative research study documents (Documentary Research) and a formal interview (Structured Interview) by a method of gathering information from documents, books, textbooks and related research. The study used data analytics, processing, and finalizing the objectives of the study.

The research found that:-

1) The Ten Rules of Sangha's Governing and the Sangha governing system: The Ten Perfections is a philosophy of the governing principles for leadership at all levels, such village, district, national and global organizations, including the Sangha governing system. Not only the leaders, but everyone can applied it which contains 10 principles as Dana means giving, Sila means morality, Pariccaga means sacrifice, Ajjava means honesty, Maddava means kindness and gentleness, Tapa means religious austerity, Akkoda means non-fury, Avihingsa means non-violence, Khanti means patience, and Avirodhana means non-deviation.

2) Use the ten rules of Sangha's Governing of Somdej Phra Nyanasangvara Sangharaja Sakalamahasanghapharinayaka. Somdej Phra Nyanasangvara Sanghara-ja Sakalamahasanghapharinayaka give things, dhamma and, forgiveness to all people allow. He also has strongly sense of principles, humility, and be faithful with

all of his heart. He sacrificed his own happiness in his work, and religion with diligence and patience. He visits the Buddhist monks, all those worshipers, Buddhists in both domestically and abroad, and also visits temples and welfare. He also gives the assistance on re/building constructions for the public benefits such as temples hospitals and orphanage.

3) The value and benefits of using the ten rules of Sangha's Governing of Somdej Phra Nyanasangvara Sangharaja Sakalamahasanghapharinayaka. 1) Applying Dana provides the improvement on human living, and objects such as building and temple by helps from people who use the rule 2) Applying Sila provides happiness to all societies such sangha, and people, since people have responsibility to community and are not aggressive to other people right. 3) Applying Pariccaga creates prosperity, stability occurs in Buddhism since people are generous with each other in society to make the religion business work successful 4) Applying Ajjava earns believability and trust of its four Buddhists, all these are happening in a fair, equitable, fraternal, and tidiness society 5) Applying Maddava creates love, respect, Unity and equality among companies in the society. The result provides the stability of Buddhism 6) Applying Tapa provides successful and high efficiency job, so it brings flourished

Sustainable to people 7) Applying Akkoda cause of justice, tidiness, peace and solidarity to every segment in the society 8) Applying Avihingsa causes the unity among priests. Buddhists live together peacefully. Not hurting each other 9) Applying Khanti provides achievement and effective results in people life and Sanga. Moreover, it can bring respect and faith to the people who adopts 10) Applying Avirodhana builds respect for all faiths and it make people are more considerate to other people mind. In addition, it brings peace happiness and fairness to People in society.

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ถือหลักความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ที่ประกอบด้วยเหตุผลเป็นใหญ่ ที่สำคัญถือธรรมเป็นใหญ่ เรียกว่า ธรรมาธิปไตย แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ยังทรงเคารพธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้และทรงแสดงไว้ดีแล้ว แก่มหาชนเป็นอันมาก ดังที่พระองค์ได้ตรัสกับพระอานนท์ว่า “โย โว อานนท มยา ฌมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญุตโต โส โว มมจฺเจยน สตฺถา ตูกฺออนนท ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราปรินิพพานจากไปแล้ว” (ที.ม. 10/141/147)

แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์เองก็ทรงให้พระธรรม และวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้เป็นใหญ่กว่าตัวบุคคล และเป็นศาสดาของสาวกในกาลต่อมา เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ถือว่าเป็น

พระปัญญาธิคุณอย่างยิ่ง ที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่สาวกในยุคต่อมา เพราะหากพระองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้เช่นนั้น ย่อมทำให้เกิดปัญหา ในการแข่งขันช่วงชิง เพื่อที่จะเป็นผู้ปกครองหมู่ หรือหัวหน้าหมู่

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญกับผู้ปกครองมาก ซึ่งหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้สำหรับนักปกครอง ผู้บริหาร ผู้นำ ที่ควรประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรถึงจะบริหารบ้านเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีอยู่มากมายหลายหลักธรรมด้วยกัน เช่น หลักทศพิธราชธรรม ราชสังคหวัตถุ 4 หลักอภิธานียธรรม จักรวรรดิวัตร 12 พละ 5 อคติ 4 เป็นต้น ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น หลักทศพิธราชธรรม ถือว่าเป็นหมวดธรรมที่เด่นที่สุด รู้จักกันดีว่า นอกจากจะเป็นหลักการปฏิบัติสำหรับพระมหากษัตริย์แล้วยังเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครอง ผู้บริหาร ผู้นำ ข้าราชการ รวมถึงการปกครองของคณะสงฆ์ที่ควรนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนอย่างสูงสุด ทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญและได้รับการกล่าวถึงบ่อยครั้ง เป็นหลักธรรมที่มีความครอบคลุมในหลายๆ ด้าน เหมาะสำหรับผู้เป็นผู้นำ เป็นหลักธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน คุณสมบัติของนักปกครองที่ดีสามารถปกครองแผ่นดินโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนจนเกิดความชื่นชมยินดี หลักทศพิธราชธรรม ปราภฏในมหาหังสชาติกเป็นส่วนหนึ่งของบทสนทนาธรรมที่พระยาหังสสนทนาธรรมกับพระเจ้ากาสิ ซึ่งปรากฏเป็นเนื้อความในชาดก

ภายหลังพุทธกาลมีพระมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ ที่ได้ทรงนำหลักทศพิธราชธรรมไปใช้ในการปกครองบริหารบ้านเมือง รวมถึงบทบาทการปกครองของคณะสงฆ์ที่มีการใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครอง ในฐานะนักปกครองที่ต้องดูแลบริหารงานของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน

ตำแหน่งเจ้าอาวาส เจ้าคณะ พระสังฆาธิการ และพระราชาคณะ ตลอดถึงในตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งถือว่าเป็นประมุขของสงฆ์ในสังฆมณฑล เป็นพระราชอาของคณะสงฆ์ทั้งปวง ซึ่งในประเทศไทยของเราก็มีสมเด็จพระสังฆราชที่ทำหน้าที่ปกครองบริหารงานคณะสงฆ์ได้ยาวนานที่สุดแห่งกรุงรัตนโกสินทร์รวม 24 ปี เมื่อเทียบกับสมเด็จพระสังฆราชทุกพระองค์ในอดีตที่ผ่านมา นั่นก็คือ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 19 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงมีพระจริยาวัตรที่งดงาม บริบูรณ์ ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ และปัญญา เป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์ในการปกครองคณะสงฆ์ด้วยธรรมาธิปไตย ให้มีระบบระเบียบเรียบร้อยด้วยดีเสมอมา จนเป็นที่น่าเลื่อมใสเคารพศรัทธาของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ในแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่ตั้งตามทำนองคลองธรรมตลอดมา

พระพุทธศาสนา จึงให้ความสำคัญกับหลักธรรมสำหรับนักปกครอง เพื่อเอื้อประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม ทั้งการบริหารงานของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นเครื่องช่วยให้ นักปกครองใช้อำนาจอย่างเป็นธรรม แต่ในทางตรงกันข้าม หากผู้ปกครอง ผู้บริหาร ผู้นำในหน่วยงานต่างๆ ที่ขาดหลักคุณธรรมเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัวและหมู่คณะของตน ไม่ให้ความสนใจความเป็นอยู่ของประชาชน ขาดความยุติธรรม ปัญหาต่างๆ ก็ตามมา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านการเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ การต่างประเทศ จนมีผลกระทบถึงวงการพระศาสนา เพราะผู้นำขาด สุตท้ายสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ก็จะล่มสลายไปในที่สุด

ประเด็นปัญหาและหลักธรรมที่ใช้ในการปกครองที่กล่าวมาในข้างต้นนั้น เป็นแรงจูงใจให้ผู้วิจัยสนใจ

ที่จะศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก” ซึ่งพระองค์ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 19 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีบทบาทและพระราชกรณียกิจที่สำคัญ ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชได้ยาวนานที่สุดกว่าสมเด็จพระสังฆราชพระองค์อื่นๆ ในอดีตที่ผ่านมาถึง 24 ปี และทรงมีพระชันษายืนยาวที่สุดในประวัติคณะสงฆ์ไทยถึง 100 ปี 21 วัน พระองค์ทรงเป็น “สังฆราชา” คือ พระราชาของพระสงฆ์ทั้งปวง ทรงเป็นผู้นำคณะสงฆ์สูงสุดแห่งโลกพระพุทธศาสนา ทรงบำเพ็ญหลักทศพิธราชธรรมมาโดยสม่ำเสมอในการปกครองบริหารงานคณะสงฆ์ ตลอดทั้งยังมีพระจริยาวัตรที่งดงาม ที่ควรถือเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับนักปกครอง ทั้งบรรพชิตและฆราวาส โดยที่ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาหลักทศพิธราชธรรมและการปกครองคณะสงฆ์ การใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ของการใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เพื่อนำแบบอย่างที่ดีของพระองค์มาเป็นหลักในการปกครองคณะสงฆ์ให้สงบเรียบร้อยและเจริญรุ่งเรืองด้วยดี

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาหลักทศพิธราชธรรมและการปกครองคณะสงฆ์

2.2 เพื่อศึกษาการใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

2.3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์

ของการใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

3. ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้ คือ

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ได้แก่ ศึกษาหลักทศพิธราชธรรมและการปกครองคณะสงฆ์ ศึกษาการใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ของการใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

3.2 ขอบเขตด้านเอกสาร

ได้แก่ ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสส และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ คือ หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.3 ขอบเขตที่มาของข้อมูล

ได้แก่ ศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ห้องสมุดวัดบวรนิเวศวิหาร ห้องสมุดวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร และศูนย์บริการข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

4. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary research) และการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Structured Interview) โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา

อนุฎีกา และปกรณ์วิเสสต่างๆ

4.2 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) คือ จากหนังสือ เอกสาร การสัมภาษณ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก แล้วจัดลำดับ ความเกี่ยวข้อง ความสำคัญ ในเรื่องเหตุผล และที่มา เพื่อแยกประเภท

4.3 นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ แยกประเภท บันทึกลงในบทต่างๆ ตามความสอดคล้องและเหมาะสมแก่นี้อาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

4.4 นำเสนอผลการวิจัย โดยเอกสารและการบรรยายสรุป

5. ผลการวิจัย

5.1 หลักทศพิธราชธรรมและการปกครองคณะสงฆ์

ทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับผู้ผู้นำ หรือผู้บริหารในระดับต่างๆ เป็นหลักธรรมที่มีผู้นำได้นำมาใช้ในการบริหารปกครองตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบัน หลักทศพิธราชธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ทั้งหมดเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุการณ์ของพระมหากษัตริย์ในอดีต ที่ปกครองบ้านเมืองด้วยการอาศัยหลักคุณธรรมเหล่านี้ เพื่อบ้านเมืองจะได้มีความสงบสุข ทศพิธราชธรรมนั้นมีปรากฏในกัมมาสีปณทชาดก ว่าด้วยอานิสส์ถวายชนมกุมมาส ปรากฏในสุมังกลชาดก ว่าด้วยคุณธรรมของกษัตริย์ ปรากฏในพระเวสสันดรชาดก ว่าด้วยผู้ครองราชย์สมบัติโดยทศพิธราชธรรม และปรากฏในมหาหังสาชดก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบทสนทนาธรรม ที่พระยาหังสาสนทนาธรรมกับพระเจ้ากาสิถึงหลักธรรม 10 ประการ และ

หลักธรรม 10 ประการนี้ เรียกว่า ทศพิทธาธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองหรือผู้นำ ความหมายของหลักธรรม 10 ประการ คือ 1.ทาน หมายถึง การให้สิ่งของแก่ผู้อื่น 2.ศีล หมายถึง ความประพฤติดีงามเสมอต้นเสมอปลาย 3.บริจาค หมายถึง ความเสียสละ 4.อาชวชะ หมายถึง ความซื่อตรง 5.มัทวะ หมายถึง ความอ่อนโยน 6.ตปะ หมายถึง ความเพียรพยายามแผดเผากิเลส 7.อักโธระ หมายถึง ความไม่โกรธเคือง 8.อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียน 9.ขันติ หมายถึง ความอดทนเข้มแข็ง 10.อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่คลาดจากธรรม และธรรมทั้ง 10 ประการที่กล่าวมานั้น ถือได้ว่าเป็นคุณสมบัติของผู้นำ หรือผู้บริหารที่ควรจะนำมาประพฤติปฏิบัติ มีลักษณะเป็นกลางๆ สามารถนำมาปรับใช้ได้กับการปกครองทุกรูปแบบ ทุกระดับ เพื่อยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์ มีประวัติความเป็นมา ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบันนี้ ได้มีการปกครองเริ่มแรกในลักษณะ “บิดาปกครองบุตรธิดา” ใช้หลักแห่งสามัคคีธรรม จนมาถึงสมัยสุโขทัย ได้มีการแบ่งเป็น 2 คณะใหญ่คือ ฝ่ายคามวาสี และฝ่ายอรัญญวาสี มาในสมัยอยุธยา ก็เริ่มตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชขึ้นในการปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร และมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 1 ก็เริ่มมีการออกกฎหมายสงฆ์เพิ่มขึ้น จากวินัยสงฆ์อีกด้วย แบ่งสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ออกเป็น 2 ระดับ คือ พระราชาคณะผู้ใหญ่ และพระราชาคณะสามัญ ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการปฏิรูปคณะสงฆ์ขึ้น แบ่งคณะสงฆ์เพิ่มขึ้นเป็น 4 คณะ คือ คณะเหนือ คณะใต้ คณะกลาง และคณะอรัญญวาสี ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีคณะใหม่เพิ่มขึ้นอย่างเป็นทางการ คือ คณะธรรมยุติกนิกาย พอมาถึงในรัชกาลที่ 5 มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ จากระบบเก่าสู่ระบบใหม่

พระราชาคณะมีถึง 6 ชั้น ได้แก่ ชั้นสมเด็จ ชั้นรองสมเด็จ ชั้นธรรม ชั้นเทพ ชั้นราช ชั้นสามัญ และเริ่มมีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์อย่างจริงจังขึ้น เรียกว่า พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 กำหนดให้มีเจ้าคณะใหญ่อีก 4 คณะ รวมเป็น 8 รูป เรียกว่า “กรรมการมหาเถรสมาคม” ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร พ.ร.บ.ฉบับนี้ กำหนดให้มีสมเด็จพระสังฆราชองค์เดียวเป็นผู้บัญชาเด็ดขาดเป็นประธานของมหาเถรสมาคม แล้วมาในสมัยรัชกาลที่ 8 สถาปนาได้ออกกฎหมายสงฆ์ เรียกว่า “พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484” แบ่งส่วนในคณะสังฆมนตรีออกเป็นองค์การใหญ่ๆ 4 องค์การ คือ 1.องค์การปกครอง ทำหน้าที่ฝ่ายปกครอง 2.องค์การศึกษา ทำหน้าที่ฝ่ายการศึกษา 3.องค์การเผยแผ่ ทำหน้าที่เผยแผ่อบรม 4.องค์การสาธารณูปการ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการก่อสร้างบูรณะ พ.ร.บ.ฉบับนี้เป็นฉบับประชาธิปไตย คณะสงฆ์สอดคล้องกับบ้านเมืองทุกประการ ด้านการศึกษาสมัยนี้เจริญมาก เพราะองค์การศึกษาดูแลควบคุมตั้งแต่ส่วนกลางไปถึงส่วนภูมิภาค ด้านอื่นๆ ก็ได้รับการเอาใจใส่เช่นเดียวกัน และมาถึงในสมัยรัชกาลที่ 9 มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขมหาเถรสมาคม แบ่งการปกครองออกเป็น 5 คือ หนเหนือ หนใต้ หนกลาง หนตะวันออก และคณะธรรมยุตและแยกการปกครองออกเป็น ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และเจ้าอาวาสมาจนถึงปัจจุบัน

5.2 การใช้หลักทศพิทธาธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

การใช้หลักทศพิทธาธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ด้านพระอัจฉริยภาพใน

การใช้หลักทศพิธราชธรรมทั้ง 10 ประการ พบว่า พระองค์ทรงได้นำหลักทศพิธราชธรรมมาใช้ได้อย่างครบถ้วนทั้ง 10 ประการ มีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1) ทาน การให้ พบว่า สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ทรงเป็นสังฆราชาที่เป็นผู้ให้ทานที่ยิ่งใหญ่ พระองค์ทรงให้ทานทั้งที่เป็นวัตถุทาน ทรงมีความกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณทั้งหลาย ด้วยการสร้างโรงพยาบาลถวายให้แก่สมเด็จพระสังฆราชฯ ทุกพระองค์ 19 แห่งทั่วประเทศ ด้านธรรมทาน ทรงให้ธรรมทานด้วยการเทศนาอบรมสั่งสอนด้วยพระองค์เองแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาเป็นประจำมิได้ขาด รวมถึงประชาชนทั่วไปที่ได้รับธรรมะแนวทางการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ และอภัยทานแก่พุทธบริษัท 4 ทุกหมู่เหล่า ทรงให้อภัยทานแก่พระภิกษุ สามเณรที่ประพฤติดุศีลพระธรรมวินัย และสถานการณ์อันเป็นเสี้ยนหนามต่อพระพุทธศาสนา ด้วยการวินิจฉัยอธิกรณ์ขึ้นในหมู่สงฆ์ แล้วช่วยกันระงับเหตุอันไม่ถูกต้อง และหาข้อยุติให้ได้เสียแต่ในเบื้องต้น โดยยึดพระธรรมวินัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ

2) ศิล ความสำรวมกาย วาจา พบว่า สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ทรงเป็นผู้ทรงศีล ทรงปฏิบัติอย่างเคร่งครัดสมบูรณ์ ละเอียดลุ่มลึกในศีลพระปาฏิโมกข์ และศีลนอกพระปาฏิโมกข์อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ทรงมีพระจริยาวัตรที่สำรวมกาย วาจา และใจอยู่โดยตลอด ไม่ว่าจะอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน การนุ่งห่มครองจีวร 2 ชั้น เมื่อออกจากวัด การไม่สวมรองเท้าเข้าบ้าน และการกราบไหว้ ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่พระภิกษุ สามเณร และทรงเน้นย้ำให้พระภิกษุ สามเณรให้มีสติตั้งใจรักษาศีลอย่างเคร่งครัด สมดังราชทินนามตำแหน่งที่ สมเด็จพระญาณสังวร

ตามพระนาม หมายถึง ผู้สำรวมในญาณคือความรู้ หรือผู้มีความสำรวมในความรู้อย่างยิ่ง

3) ปริจจาคะ การเสียสละ พบว่า สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ทรงเป็นผู้เสียสละที่ยิ่งใหญ่มาก ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ ทั้งกำลังกาย กำลังวาจา และกำลังใจที่เปี่ยมไปด้วยพระเมตตาเพื่อพุทธบริษัท 4 ในการทรงงานเพื่อพระศาสนา ทรงมีความเอื้อเฟื้อแก่พระภิกษุ สามเณรด้วยปัจจัย 4 ทรงสละทุนทรัพย์ปัจจัยที่ได้รับถวายมา เพื่อนำไปใช้เป็นสาธารณประโยชน์ในองค์กรนั้นๆ เพื่ออนุเคราะห์สงเคราะห์ประชาชน คณะสงฆ์ ทรงเสียสละเป็นอย่ง ในการทำสาธารณประโยชน์ ทั้งสนองงาน ถวายงานพระมหากษัตริย์ ทำประโยชน์สำหรับประเทศชาติ ทรงเสด็จโปรดเยี่ยมเยียนวัด พระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วทุกภูมิภาค ทั้งในถิ่นทุรกันดาร และสถานการณ์ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทรงช่วยเหลือวัดและประชาชนด้านปัจจัย 4 ในยามประเทศชาติบ้านเมืองประสบวิกฤติ และในยามที่ประชาชนประสบภัยพิบัติต่างๆ

4) อาชชวะ ความซื่อตรง ซื่อสัตย์ พบว่า สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ทรงเป็นผู้ที่ซื่อตรงต่อหน้าที่ในการบริหารกิจการพระศาสนา จากกรณีปัญหาเกี่ยวกับวัดพระธรรมกายและพระธัมมชโย ในปี 2542 ตามพระลิขิตที่ถูกเผยแพร่จำนวน 5 ฉบับของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นั้นได้แสดงถึงความซื่อตรงต่อหน้าที่ ในการปกครองคณะสงฆ์ของพระองค์ ตามพระธรรมวินัยได้เป็นอย่างดี ถือว่าพระองค์ได้ทำหน้าที่ของสมเด็จพระสังฆราชสมบูรณ์ตามอำนาจแล้วด้วยดี และซื่อสัตย์ต่อพระพุทธศาสนา ซื่อสัตย์ต่อพระองค์เอง และซื่อสัตย์ต่อพุทธบริษัท 4 ทุกหมู่เหล่า ใน

การศึกษาพระธรรมวินัย การปฏิบัติพระธรรมวินัย และการเผยแผ่พระธรรมวินัย ไม่ทรงย่อท้อในการทรงงานทุกๆ วาระและโอกาส ทรงมีความซื่อสัตย์ กตัญญูต่อวงศ์ตระกูล และต่อครูบาอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง ทรงมีความยุติธรรมเสมอภาคกับพุทธบริษัททุกหมู่เหล่าอย่างเท่าเทียมกัน

5) มัททวะ ความอ่อนโยน พบว่า สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความอ่อนโยนต่อพุทธบริษัททั้ง 4 และทรงอ่อนน้อมถ่อมตนทั้งต่อพระอุปัชฌาย์อาจารย์ และต่อพระภิกษุผู้อาวุโสกว่า ผู้มีพรรษาเท่ากัน หรือแม้แต่ผู้มีพรรษาน้อยกว่า พระองค์ถือธรรมถือวินัยเป็นหลัก ทรงเคารพในความเป็นผู้มีศีลของพระภิกษุ สามเณร ทรงตรัสกับพระภิกษุ สามเณรด้วยคำสุภาพอ่อนโยนมาโดยตลอด ทรงมีความถ่อมตน ไม่ถือพระองค์ และให้เกียรติผู้อื่นเสมอ ทรงมีพระอัธยาศัยที่อ่อนโยนในการปฏิสันถารต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง ทั้งต่อผู้นำศาสนาและผู้นำของประเทศต่างๆ ที่เสด็จมาเข้าเฝ้าเยี่ยมเยียนพระองค์ ด้วยพระอัธยาศัยไมตรีที่ดีและความเป็นกันเองด้วยดีเสมอมา

6) ตปะ ความเพียร พบว่า สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ทรงมีความเพียรพยายามในการศึกษาหาความรู้เป็นอย่างมาก ตั้งแต่บรรพชาเป็นสามเณรจนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทั้งในด้านปริยัติและในด้านปฏิบัติควบคู่กันไป ทรงอบรมเทศนาสั่งสอนพระภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ด้วยพระองค์เอง รวมถึงอุบาสกอุบาสิกาเป็นประจำ ทรงพระนิพนธ์หนังสือธรรมะไว้เป็นจำนวนมาก เพื่อเผยแผ่ธรรมะและแจกจ่ายแก่พุทธศาสนิกชนมาโดยตลอด ทรงมีความวิริยะอุตสาหะ เพียรพยายามในการจัดตั้งองค์กรพระธรรมทูตไปต่างประเทศ ซึ่งกรมการศาสนาจัดตั้งขึ้น

โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม ในความอุปถัมภ์ของรัฐบาล เป็นสถาบันฝึกอบรมวิชาการขั้นสูงสำหรับพระสงฆ์ที่จะออกไปปฏิบัติหน้าที่เป็นพระธรรมทูตเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ทรงช่วยจัดส่งพระธรรมทูตไทยออกไปช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเถรวาทในต่างประเทศ

7) อักโกระ ความไม่โกรธ พบว่า สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ทรงเป็นผู้ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยพระเมตตา ไม่ทรงแสดงอาการกริยาที่ไม่เหมาะสมกับผู้อื่น และไม่ทรงแสดงอาการโกรธเคืองหรือเกรี้ยวกราดออกมาให้ได้พบเห็น ทรงให้อภัยต่อทุกคนเสมอ ทรงมีวิธีการสอนด้วยพระเมตตากับพระภิกษุสามเณร ที่ทำผิดศีลผิดพระวินัย ด้วยการตักเตือนแนะนำสั่งสอนในทันที เพื่อให้พระภิกษุ สามเณรประพฤติตนได้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักพระธรรมวินัย

8) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน พบว่า สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ทรงเป็นผู้เปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณา ไม่ทรงเบียดเบียนผู้ใดให้ลำบากทั้งมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย รวมถึงไม่ทรงเบียดเบียนข่มเหงศาสนาอื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ทรงมีมิตรไมตรีกับทุกๆ ศาสนาทุกๆ นิกายด้วยความเป็นกลาง ทรงเป็นผู้มักน้อย สันโดษ ไม่ทรงใช้ของฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น ทรงใช้ด้วยความเหมาะสมในความเป็นสมณะ ทรงมีพระเมตตาจิตช่วยเหลือคนสติด้วยธรรมะให้ทุกฝ่ายมีความปรองดองกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

9) ขันติ ความอดทน พบว่า สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็งอดทนเป็นอย่างมาก ทรงอดทนต่อโรคร้ายไข้เจ็บตั้งแต่ทรงพระเยาว์

จนถึงวาระสุดท้ายที่ทรงพระประชวร ทรงอดทนต่อการศึกษา การปฏิบัติธรรม และไม่หวั่นไหวต่อการทรงงานต่างๆ ทางคณะสงฆ์ ในการเผยแผ่ธรรมะที่มีอุปสรรคนานัปการ รวมถึงไม่ทรงหวั่นไหวต่อภัยพระพุทธศาสนา

10) อวีโรธนะ ความไม่คลาดจากธรรม พบว่า สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ทรงเป็นผู้ทรงธรรมอย่างที่สุด ไม่ทรงคลาดจากธรรมไม่ว่าจะเกิดภัยอันตรายหรือเหตุการณ์ใดๆ ขึ้นก็ตาม ไม่ว่าจะทำการสิ่งใด ทรงถือตามหลักพระธรรมวินัยหรือความถูกต้องเป็นหลัก จากกรณีปัญหาเกี่ยวกับวัดพระธรรมกายและพระธัมมชโย ในปี 2542 ตามพระลิขิตของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่ประกาศเป็นลายลักษณ์อักษร ได้ถูกเผยแพร่จำนวน 5 ฉบับ นั้นได้แสดงถึงความไม่คลาดจากธรรม ในการปกครองคณะสงฆ์ของพระองค์ ตามพระธรรมวินัยได้เป็นอย่างดี ในฐานะที่พระองค์เป็นประมุขแห่งสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ถือว่าพระองค์ได้รับการรักษาพระธรรมวินัย และเทิดทูนรักษาพระพุทธศาสนาให้พ้นจากการถูกทำลาย ทรงเคารพในพระธรรม ต่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎก และหนังสือธรรมะทุกประเภท ทรงเทศนาอบรมสั่งสอนธรรมะแก่พุทธบริษัท 4 ไม่เคยขาด และทรงแจกจ่ายหนังสือธรรมะพระนิพนธ์ เพื่อเผยแผ่แก่พุทธบริษัททุกหมู่เหล่าเป็นประจำสม่ำเสมอในทุกที่ทุกโอกาส

5.3 คุณค่าและประโยชน์ของการใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

คุณค่าและประโยชน์ของการใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ

ปริณายก ในด้านพระอัจฉริยภาพในการใช้หลักทศพิธราชธรรมทั้ง 10 ประการ มีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

(1) คุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากการนำหลักทานไปใช้ พบว่า พระภิกษุ สามเณรในวัดมีความเป็นอยู่ตามสมณสารูปที่ดี และช่วยทำนุบำรุงวัดวาอารามในพระพุทธศาสนาทั่วโลก ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนให้กับพุทธบริษัททุกหมู่เหล่า สร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับพุทธบริษัท เมื่อพุทธบริษัทมีคุณธรรม ก็เป็นการง่ายต่อการบริหารปกครองคณะสงฆ์ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม คนในสังฆมคค์จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สงบร่มเย็น ส่งผลทั้งในโลกนี้ไปจนถึงในโลกหน้าอีกด้วย ทั้งยังช่วยจรรโลงวัดและพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

(2) คุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากการนำหลักศีลไปใช้ พบว่า พระภิกษุ สามเณรในวัดและนอกวัดมีความตั้งใจรักษาศีลอย่างเคร่งครัดในพระธรรมวินัย อยู่ร่วมกันในสังฆมคค์ได้อย่างสงบสุข ร่มเย็น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในคณะสงฆ์และสังฆมคค์ด้วยความสามัคคี ทำให้ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดได้รับความสงบร่มเย็น มีความอบอุ่น ปลอดภัย มีความตั้งใจและเคารพในศีลมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้การปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และง่ายต่อการปกครองคณะสงฆ์ นำมาซึ่งความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระองค์ท่านเป็นอย่างมาก

(3) คุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากการนำหลักบริจาคตะไปใช้ พบว่า ทำให้พระภิกษุ สามเณรมีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายขึ้น นำมาซึ่งความสุขความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันในสังฆมคค์ด้วยดี ทำให้กิจการงานต่างๆ ของทางคณะสงฆ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา

ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ช่วยบรรเทาความเดือดร้อน ให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นำมาซึ่งความสุข ความสงบร่มเย็นให้เกิดขึ้นในสังคม ส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง มั่นคงเป็นปึกแผ่น ยั่งยืนสถาพรเป็นอย่างมาก

(4) คุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากการนำหลักอาชชวะไปใช้ พบว่า ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาได้รับความไว้วางใจเชื่อถือจากพุทธบริษัท 4 ทุกหมู่เหล่า ได้รับความเสมอภาค เทียงธรรม ยุติธรรมให้เกิดขึ้นในคณะสงฆ์และสังคม ส่งผลให้การบริหารปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม มีประสิทธิภาพ และง่ายต่อการปกครองคณะสงฆ์เกิดความเจริญรุ่งเรือง และความมั่นคงในพระพุทธศาสนามากขึ้น

(5) คุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากการนำหลักมัทวะไปใช้ พบว่า ทำให้พระองค์เป็นที่รักและนับถือของครูบาอาจารย์และพระเถระทุกรูป รวมถึงพระภิกษุ สามเณรโดยทั่วไป และยังเป็นที่ยกย่องสรรเสริญจากผู้นำศาสนาและจากพุทธศาสนิกชนอีกด้วย นำมาซึ่งความรักและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในคณะสงฆ์ทุกศาสนาสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ทั้งยังให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมกันของคนในสังคมและในการบริหารปกครองคณะสงฆ์อีกด้วย คณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ก่อให้เกิดความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนสถาพรมากขึ้น

(6) คุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากการนำหลักตะไปใช้ พบว่า การศึกษาเล่าเรียนทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติประสบความสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพสูงในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะสงฆ์ เพราะผู้นำมีความเพียร มีความละเอียดสุขุมเป็นอย่างยิ่ง ทำให้พระองค์มีทัศนะกว้างขวาง ทันทต่อเหตุการณ์บ้านเมือง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการสั่งสอนและเผยแผ่

พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก และในการจัดตั้งองค์กรพระธรรมทูตไปต่างประเทศ ทำให้พุทธบริษัททั้งหลาย ทั้งในประเทศและในต่างประเทศ มีหลักธรรมในการดำเนินชีวิต และประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องดีงาม ส่งผลให้ทั่วโลกเกิดการยอมรับพระพุทธศาสนา ส่งผลให้การบริหารปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ทั้งยังช่วยจรรโลงรักษาพระพุทธศาสนาไว้ให้อยู่มั่นคงได้อย่างยั่งยืนยาวนาน มีความเจริญรุ่งเรือง นำมาซึ่งความสงบร่มเย็นเป็นสุขให้เกิดขึ้นในสังคมอย่างมากมาย

(7) คุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากการนำหลักอักโระไปใช้ พบว่า ทำให้พระองค์เป็นที่รักและเคารพศรัทธาของพุทธบริษัททุกหมู่เหล่า อยู่กันด้วยความสงบเรียบร้อย มีความยุติธรรม และความเสมอภาค ส่งผลให้การบริหารปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม นำมาซึ่งความสงบสุขและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ทุกๆ นิกายและทุกๆ ศาสนา

(8) คุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากการนำหลักอวิหิงสาไปใช้ พบว่า ทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นในคณะสงฆ์ทุกหมู่เหล่า รวมถึงพุทธบริษัท 4 อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ส่งผลให้การบริหารปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม นำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงของพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

(9) คุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากการนำหลักขันติไปใช้ พบว่า ทำให้การทรงงานต่างๆ ของพระองค์ประสบผลสำเร็จได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพแก้ปัญหาทางคณะสงฆ์และสังคมได้อย่างทั่วถึง ทำให้คณะสงฆ์และพุทธบริษัท 4 ให้ความเคารพยำเกรง เลื่อมใสศรัทธาในตัวผู้นำ จึงง่ายต่อการปกครองบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ นำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองและมีความมั่นคงให้เกิดขึ้นในพระพุทธ

ศานามากยิ่งขึ้น

(10) คุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากการนำหลักอริยธรรมาไปใช้ พบว่า ทำให้ระบบการทำงานคณะสงฆ์มีความยุติธรรม สร้างความเคารพศรัทธาเชื่อถือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับคณะสงฆ์และพุทธบริษัททั้ง 4 ทำให้กิจการงานต่างๆ ย่อมได้รับความร่วมมือด้วยดี ส่งผลให้การบริหารปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และยังช่วยปกป้องพระพุทธศาสนาจากเหตุเภทภัยที่บ่อนทำลายพระพุทธศาสนา ให้ได้มั่นคงสถาพร เกิดความยุติธรรมขึ้นในสังคม คนในสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สงบร่มเย็น ส่งผลทั้งในโลกนี้ไปจนถึงในโลกหน้าอีกด้วย

ถือได้ว่าสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้นำหรือผู้ปกครอง ที่ควรนำหลักทศพิธราชธรรมมาใช้ในการปกครองบริหารงานคณะสงฆ์ของพระองค์มาประยุกต์ใช้ พระองค์ทรงทุ่มเทพระวรกาย ทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ ทำหน้าที่อย่างเต็มที่ด้วยความขยันและอดทน ไม่ทรงย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น พระองค์ทรงเปี่ยมไปด้วยพระเมตตากรุณาทั้งมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เป็นพระผู้ทรงธรรม มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความซื่อตรงซื่อสัตย์สุจริตในการทรงงานทุกอย่าง ทรงแก้ไขปัญหาก็กับคณะสงฆ์และพุทธบริษัท 4 ได้อย่างแท้จริง ทรงให้ความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกต่างๆ ให้คณะสงฆ์และพุทธบริษัท 4 ของพระองค์ได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ร่มเย็น และสามัคคีปรองดองกันอย่างสันติ สมดังคำที่ว่า ทรงเป็นพระของประชาชนโดยแท้จริง

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ผู้นำคณะสงฆ์ในทุกระดับ ทุกนิกาย ควรให้ความสำคัญกับการนำหลักทศพิธราชธรรมไปปรับใช้ในการปกครองในทุกเขตการปกครองคณะสงฆ์ของตน และจัดให้มีการเผยแพร่ด้วย

2) ควรนำหลักทศพิธราชธรรมมาจัดเป็นแบบการเรียนการสอนในทุกระดับชั้น เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่า และนำมาประพฤติปฏิบัติ

3) ควรมีการจัดศูนย์การศึกษาหลักทศพิธราชธรรม มีการเรียนการสอนที่เป็นหลักสูตรหรือจัดอบรมหลักทศพิธราชธรรมในระดับมัธยมศึกษา เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้และเข้าใจในหลักทศพิธราชธรรม แล้วเด็กสามารถนำไปปฏิบัติต่อไปในอนาคต

6.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1) ศึกษาเปรียบเทียบการใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกกับพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยต่างๆ เช่น สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา เพื่อนำไปปรับใช้กับสังคม

2) ศึกษาหลักทศพิธราชธรรม เพื่อนำไปสู่ภาคปฏิบัติในการบริหารงานของผู้นำสังคมในด้านต่างๆ เช่น ด้านบริหาร ด้านการศึกษา เป็นต้น

3) ศึกษาการใช้หลักทศพิธราชธรรมที่ปรากฏเด่นชัดในปัจจุบัน เพื่อนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ด้านการเมืองการปกครอง ด้านสาธารณสุข เศรษฐกิจ เป็นต้น

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

การศาสนา, กรม. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 10. พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2525.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

พุทธทาสภิกขุ. การตามรอยพระยุคลบาท โดยทศพิธราชธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2549.

วัดยานนาวา. ราชธรรมจริยวัตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ร่มธรรม, 2551.

วราทัศน์ วัชรวิสิ. 60 ปี พระเจ้าอยู่หัวครองราชย์ 100 ปี พระพุทธทาสครองธรรม. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2549.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. ทศบารมีทศพิธราชธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2544.

2) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

นรี ภวาทานันท์. “การเมืองการปกครองในแนวพระพุทธศาสนา : ศึกษาจากนักคิดและพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.

เปรม สังข์ศรีอินทร์. “การใช้ทศพิธราชธรรมของพระมหากษัตริย์ไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2551.

พัชรชาติ ชูภักดี. “ศึกษาการนำหลักทศพิธราชธรรมไปใช้ในการบริหาร : ศึกษาเฉพาะกรณี เทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช”. สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549.

พระแก่นจันทร์ สุจิตโต (สีพันนา). “ศึกษาเชิงวิเคราะห์รัฐศาสตร์แนวพุทธในมิติทศพิธราชธรรม”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553.

พระประพันธ์ ปณญาทีโป (พิชนาริ). “การปกครองแบบธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีหลักทศพิธราชธรรม”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550.

พระสวัสดิ์ ธมมวิริโย (ทองคำ). “การใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2554.

สุทิน ขุนสิทธิ์. “ศึกษาการนำหลักทศพิธราชธรรมมาใช้ในการปกครององค์การบริหารส่วนตำบล”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549.